

JAKAB-ZALÁNYFY ESZTER
„ELŐTTED ÁLLOK, DRÁGA JÉZUSOM”
In memoriam Zalánfy Aladár orgonaművész

1887. 03. 11. – 1959. 05. 15.

Zászkaliczky Péter, nyugalmazott evangélikus lelkész gyűjteményéből, 1928 körül

60 éve hunyt el a XX. század jeles orgonaművésze, az evangélikus egyházzene meghatározó alakja, Zalánfy Aladár. 1887. március 11-én, Bártfán született, a mai Szlovákia területén. A Nemzeti Zenede és a Székesfővárosi és Felsőbb Zeneiskola (1913–1920), majd a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára (1920–1950), ahol olyan tárgyakat oktatott, mint: orgona, karének, kargyakorlat, orgonatervezés, orgonaismeret, protestáns zenei liturgia, protestáns egyházi népének, egyházirodalom-ismeret, harmónium, zongora melléktárgy.¹ Tanítványai közül egyházi és világi zeneművészeink sora került ki. A teljesség igénye nélkül: Bárdos Lajos, Gergely Ferenc, Szőnyi Erzsébet, Fasang Árpád, Kapi-Králik Jenő, Sulyok Imre.

A Zeneakadémia jogelőd intézményében a magyar zenepedagógia óriásaival, Kodály Zoltánnal és Bartók Bélával egy időben tevékenykedett a katedrán.

¹ Válogatás a magyar zenepedagógusok 2012-es évi születési évfordulóiból, szerk.: Zelinka Tamás, Parlando, 2012.2.

Bartókhhoz fűződő barátságáról szeretettel mesélt később is.² Zenepedagógusi hivatása mellett két nagy fővárosi templom orgonistája volt. Katolikus neveltetéséhez hűen előbb a Szent István-bazilikában (1914–1922), majd 1922-ben lutheri hitre térve a budapesti Deák Ferenc téri evangélikus templomban szolgált, egészen 1959-ben bekövetkezett haláláig. Mindemellett az egyházkerületi zenei főigazgatói tisztséget is betöltötte. Orgonaszakértőként és orgonatervezőként is jelentős munkássága.

Koessler János (Hans Koessler) tanítványa volt Budapesten, majd Johann Sebastian Bach művészetét kutatva eljutott Lipcsébe. Karl Straube, a korszak legnagyobb német orgonistája lett tanítómestere, aki ez idő tájt Bach nyomdokain a Lipcsei Tamás-templom orgonistája volt. Zalánfy emellett Sigfried Karg-Elert professzornál elsajátította a harmóniumjáték művészetét is. Németországi tanulmányútját Párizsban folytatta, ahol Charles-Marie Widornál kapott betekintést a francia romantika zenéjébe és orgonaépítészetébe. Ezek a korai tapasztalatok eredményezték, hogy hazatérve Zalánfy az orgonaépítés legmodernebb vonalát követte, a német barokk hangzásra való mindenkori törekvéssel.

A magyar orgonaoktatás legmagasabb szintű intézménye 1882-től indult be a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán. Az orgona tanszak első vezetője Zalánfy tanára, a német Hans Koessler volt, aki zeneszerző, zenepedagógus, orgonista és karnagy volt.³ 1920-tól önálló tantárgyként vezették be az orgonaismeret oktatását is. Az orgonaművészek következőképpen egyre nagyobb igényekkel léptek fel az épülő orgonákkal szemben. Miután Antalffy-Zsíros Dezső Amerikába települt, 1921-ben Zalánfy és Geyer József vette át a tanszak irányítását. Ezután Zalánfy három évtizedig a Zeneakadémia kiváló orgonaprofesszora, az egyházzenei képzés egyik meghatározó tanára volt. Egyházzenei ambícióit támogatta a Zeneakadémián 1926-ban létesülő egyházzenei tanszék is. Sulyok Imre, egykori tanítványa közvetlen hangvételi emlékező soraiban kiemeli Zalánfy megingathatatlan tanári jellemét: „Tanításában hallatlan következetes, pontos, szigorú, de mindig igazságos volt s mindezt tanítványaitól is megkövetelte. Egyforma érdeklődéssel tanította a régi mesterek Buxtehude, Frescobaldi, Bach műveit csakúgy, mint a romantikus és az utánuk következő zeneszerzők kompozícióit: Franckot, Lisztet vagy Regert.

² Weltler Jenő: Zalánfy Aladár, Magyar Evangélikus Naptár, 1967. 102.

³ 1883-tól Koessler zeneszerzést is tanított a Zeneakadémián, és 1908-ig a nagy magyar zeneszerző-nemzedék: Bartók Béla, Dohnányi Ernő, Kodály Zoltán, Jacobi Viktor, Kálmán Imre, Siklós Albert, Weiner Leó mestere volt.

A kortárs zenétől sem zárkózott el.”⁴ Tanári és művészi attitűdje azonban olykor túlzottan is merevnek hatott. Tudnivaló, hogy nem tűrte, ha a hallgatók belejátszanak instrukcióiba, ezért 1936-ban egy „Minden el” feliratú kapcsolót szereltetett a Zeneakadémia kupolatermének orgonájához. A templomi szolgálatok alatt pedig zavarta, ha sokan vannak körülötte, ezért a játékasztal köré rácsot emeltetett.⁵

Zalánfy orgonatervezői tevékenységéről is szót kell ejtenünk, melyben követte az elzászi orgonareform elveit, és kitartóan küzdött azért, hogy a régi német barokk és a francia orgonaépítés hagyományain alapuló modern orgonatervezés eredményeit a hazai orgonaépítészetben is meghonosíthassák. 1917-ben Geyer Józseffel és Antalfy-Zsíros Dezsővel létrehozták az Országos Magyar Organológiai Társaságot, valamint ezzel egy időben elindult az Organológia szaklap is. Mivel Zalánfy ekkor katonai szolgálatot teljesített, így nem tudott aktívan részt venni a társaság működésében.⁶ Az 1920-as évektől az orgonaépítészet egyre nagyobb lendületet vett, ekkor a hangszertörténeti kutatásokkal párhuzamosan elindult a magyar orgonatörténeti kutatás is, melynek egyik élenjárója volt Zalánfy.⁷ A több évtizedes műhelymunkának gyümölcseként rendezhették meg 1930-ban az első Budapesti Nemzetközi Orgonakongresszust. Az elméletet sikerült a gyakorlatba is átültetnie, és Árokháty Bélával közös terveik alapján számos magyarországi hangszer került megépítésre. Ugyancsak a szerzőpárostól származik az addig kiadatlan protestáns kórusművek megjelentetése, *Szentek kórusa* címmel.

Zalánfy munkáinak legnagyobb eredménye minden bizonnyal az Óbudai evangélikus templom orgonája volt. Ez a hangszer, amelyet a Rieger orgonagyár 1939 és 1940 között Zalánfy terve alapján épített, a szakértők szerint a főváros akkori legszebb hangú orgonája volt. Az orgonaavatón a hangszer tervezőjének virtuóz játéka is felcsendült. Az orgona sajnálatos módon 1944-ben, Budapest ostromakor elpusztult. 1923-ban az óbudai hangszer után a Deák téri evangélikus templom orgonájának átépítését is megtervezte. „Zalánfy tevékenységében gyökerezik a templom orgonás élete, és erre vezethető vissza a Lutherániának rendszeres Bach előadása is, amit már több évtizede Kamp

⁴ http://fze.hu/lexikon_nagy_elodok/lexikon-1691, Sulyok Imre: Zalánfy Aladár

⁵ Kosóczki Tamás: Magyar orgonatervező-szakértők diszpozíciói a XX. század első felében. Eötvös József Könyvkiadó, 2014. 152.

⁶ Kosóczki, 62.

⁷ Orgonaismeret: szerk. Kémenczy Antal. 81.

Salamon vezet”⁸, méltatja elismerően sokak példaképét, és az általa elindított Bach-kultuszt dr. Finta Gergely, a templom jelenlegi orgonistája, az Evangélikus Hittudományi Egyetem tanszékvezető tanára.

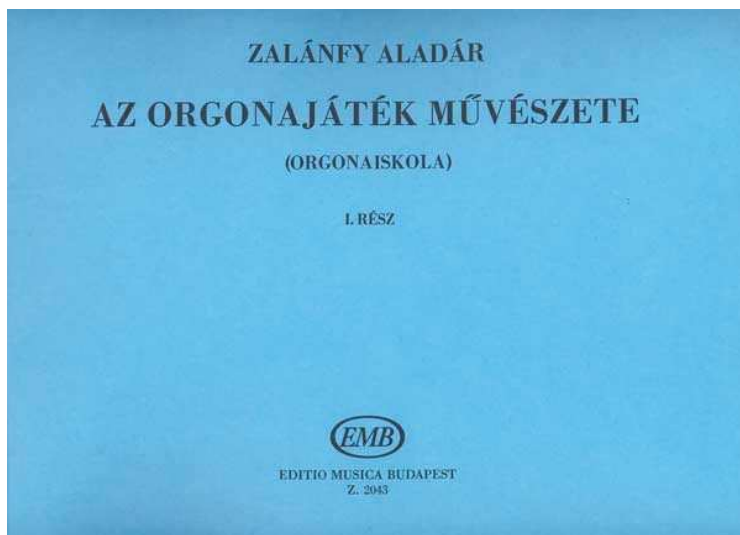

A Deák téri evangélikus templom orgonájánál található emléktáblán a felirat: „Itt orgonált 1922-1959-ig Zalánfy Aladár a gyülekezet épülésére és az Isten dicsőségére.”

Sokoldalú művészi tevékenységéről tanúskodik, hogy részt vállalt a Lichtenberg Emil, operaházi korrepetítor és karmester által alapított Magyar Nők Karegyesületének, majd a Budapesti Karénekegyesület (férfikar) zenei vezetésében. E kettő egyesítéséből, műkedvelő zenekarral kiegészítve létesítette Lichtenberg 1919-ben a Budapesti Ének- és Zenekaregyesületet. Az együttes sikereihez az Operaház legjobb fúvós művészei, billentyűsjátékosként pedig Zalánfy Aladár járult hozzá.⁹ Közös munkájuk eredményeként J.S.Bach számos művét először mutathatták be Budapesten. 1913-tól folyamatosan adták elő a barokk orgonamester miséit, oratóriumait, kantátáit. Ezen hagyománynak, és Zalánfy egyedülálló szakmai tudásának is köszönhetően indult el Budapest egyik legjelentősebb zenei eseménysorozata, az évente megrendezésre kerülő Bach-hetek is.

⁸ <https://www.evangelikus.hu/finta-gergely-interju-orgonazenes-ahitatok>

⁹ Németh Zsombor: Lichtenberg Emil és együttese, Magyar Zene, 2014. 472.

Pierre Louis Moreau (1693-1739) *ornement*
 „Signe Quantun Nouvelle Exploranda“¹⁰

Johann Fachel (1633-1706) *álta kamélt ornament-játék*
Megoldás:

Francia mesterek a XVIII. században:
 (d'Andrieu, d'Apia, Clémence, Rousseau)

Jean Philippe Rameau *ornement* (Le Livre de Pièces de Clavecin, 1712):
*Cadence ** *Cadence agitée* *Double Cadence* *Double* *Pincé*
Pincé et Pincé de suite *Suspension* *Appagement simple* *Idem* *Appagement figuré*

^{*} Kétféle hangos elmozdító egy nótából áll (Vareklay).

Johann Sebastian Bach *német kortársai:*
 (Bach, Böhm, Buxtehude, Fuxler, Grassi, Händel, Krebs, Löhner, Telemann)

Joh. Seb. Bach *ornement* (Clavierbüchlein von Wilhelm Friedemann, 1709):
Treille *modéré* *trillo and mordant* *cadence* *doppelt cadence* *idem*

Z. 2043

Zalánfy komponistaként orgonapedagógiai szakirodalmunkat is gazdagította. Kétkötetes orgonaiskolája (*Az orgonajáték művészete I-II.*), kiadatlan korárelőjátékai és kórusművei is fennmaradtak. Orgonakísérettel látta el és kiadta Luther Márton vallásos költeményeinek dallamait. „A „Luther-énekek” evangélikus Egyházunknak ún. törzs-énekei. Ez énekeket minden evangélikus hívőnek ismernie kell”, vallotta a rá oly jellemző következetességgel.¹⁰ Közreadta J.S. Bach *Nyolc kis prelúdium és fúgáját*, valamint manuálkorárelőjátékainak sorozatát. A '40-es években az evangélikus liturgia gazdagítására komponált korárelőjátékokat, melynek gyűjteménye *Tíz evangélikus korárelőjáték* címmel jelent meg. A kéziratok Zalánfy közvetlen

¹⁰ Zalánfy Aladár: Luther Márton (1483-1546) vallásos költeményeinek dallamai. Budapest 1941. 1.

munkatársának, Weltler Jenőnek hagyatékából kerültek elő. Ma a Magyar Bach Társaság őrzi azokat. Orgonateoretikusként több különféle értékes tanulmánya is megjelent. Gondolunk itt többek között a *Mi a mesterharmónium és mi a normálharmónium* (1913), az *Országos magyar orgonaépítési szabályzat* (1917), *Az Ufa-filmszínház úgynevezett „orgonája”* (1928), *Az orgona, mint liturgikus hangszer*, az *In Natal domini* (1933), és a *Bach lipcsei orgonája* (1935) című folyóiratcikkekre.

Budapesten hunyt el, 1959. május 15-én. Elmúltá éppoly csendes volt, mint létezése, fogalmaz méltóságteljesen egykori kollégája.¹¹ A Deák téri templom játékasztalánál Trajtler Gábor lelkész-orgonaművész követte, aki egy ideig maga is Zalánfy-tanítvány volt. Az Evangélikus Élet 1959. májusi számában Süle Károly nekrológban, majd 1967-ben, születésének 80.évfordulóján pályatársa és személyes jó barátja, Weltler Jenő, a Lutheránia karnagya emlékezett meg róla az Evangélikus Naptár hasábjain. Dr. Kamp Salamon, a Deák téri evangélikus templom Lutheránia Énekkarának jelenlegi karnagya is felidézi az európai híró Bach-interpretátor, Straube egykori tanítványának, Zalánfynak emlékezetét: „A Straube-éra a Thomanerek nagy korszaka volt. (...) Zalánfy Aladárról ezt írta: „Rendkívüli technikai tudású és szokatlanul nagy zenei tehetségű művész. Meggyőződésem, hogy napjainkban Zalánfy úr Johann Sebastian Bach művészetének egyik legjobb magyarországi ismerője.” Hazatérve Zalánfy Aladár itthon is meg akarta valósítani, amit kint látott és tapasztalt. Máig használjuk azokat a continuo-szólamokat, amelyeket ő írt tiszta, világos kézírással, mártogatós tollal: „ausgesetzt von Aladár Zalánfy.”¹²

Páratlan szakmai tudását gazdag, katalogizált könyvtárának többnyelvű kiadványaiból gyarapította. Gyermekei, noha nem is lettek orgonaművészek, maguk is zenekedvelők voltak. László fia (1920-1995), egyetemi tanár, éveken át erősítette a debreceni Közalkalmazottak Szimfonikus Zenekarának (mai Lyra Szimfonikus Zenekar) klarinét szólamát. Unokái Zalánffy Miklós gordonka, Zalánffy Ildikó pedig hegedűtanárként már hivatásul választották a zeneművészi pályát. Ma már több mint két emberöltő választ el minket tőle, de az a gazdag orgonaelméleti és gyakorlati örökség, melyet ránk hagyott, és a máig élő anekdoták sora őrzi elevenen emlékét, amellyel megajándékozta egyházi és zeneakadémiai pályatársait.

¹¹ Weltler, 104.

¹² J. Győri László: Számomra Bach zenéje Istenbizonyíték, Beszélgetés Kamp Salamonnal, Muzsika, 2001/12., 6.

Különlegességnek számít, hogy maga tervezte lábpedálos pianínója, mely előbb a Weltler-családhoz, majd a Zászkaliczky család birtokába került, mindmáig fennmaradt. A farkasréti síron szavak helyett plasztikusan rajzolódnak ki az orgona sípjai. Az isteni hangszer, mely életét meghatározta, elkísérte végső nyughelyére is.

Az idős művész családja körében, középen a lábpedálos pianínó előtt